

Pienryhmäkodissa asuvan lapsen osallisuus ja
itsestään määräämisoikeus -Työntekijän näkökulma

Rinnekodit Hilla ja Pyry

Vääräniemi Minnaliina

Opinnäytetyö

Sosiaalialan koulutus
Sosionomikoulutus

2024

Sosiaalialan koulutus
Sosionomi

Tekijä	Minnaliina Vääräniemi	Vuosi	2024
Ohjaaja(t)	Sari Halttunen		
Toimeksiantaja	Rinnekodit Hilla ja Pyry		
Työn nimi	Pienryhmäkodissa asuvan lapsen osallisuus ja itsemääräämisoikeus -Työntekijän näkökulma		
Sivumäärä	35 + 12		

Opinnäytetyöni tavoitteena on tutkia, kuinka pienryhmäkodissa asuvan lapsen osallisuus ja itsemääräämisoikeus toteutuu työntekijöiden näkökulmasta. Opinnäytetyön toinen tavoite on tutkia sitä, kuinka työntekijät voisivat edistää lasten osallisuutta ja itsemääräämisoikeuden toteutumista. Tarkoituksena on myös, että aihe herättelisi työntekijöitä siitä, kuinka he toimivat työssään edistäen lasten ja nuorten itsemääräämisoikeuden ja osallisuuden toteutumista. Opinnäytetyö on tehty Rinnekodit Hillaan ja Pyryyn, jotka ovat 7 paikkaisia pienryhmäkoteja, jossa asuu kehitysvammaisia lapsia ja nuoria.

Opinnäytetyöni on kvantitatiivinen, eli laadullinen tutkimus. Opinnäytetyössäni oleva materiaali on kerätty sähköisellä kyselylomakkeella Rinnekodit Hillan ja Pyryn työntekijöiltä. Käytin kyselylomakkeen pohjana lakia kehitysvammaisten erityishuollosta. Kyselylomake lähetettiin 22 työntekijälle, joista 13 työntekijää täytti lomakkeen. Kyselylomakkeesta saatu aineisto analysoitiin sisällönanalyysin avulla.

Opinnäytetyölläni sain tulokseksi sen, että pienryhmäkodissa asuvan lapsen itsemääräämisoikeus ja osallisuus toteutuu työntekijöiden näkökulmasta. Kyselystä nousi esiin myös kehittämisen kohteita, joilla työntekijät voisivat edistää lasten osallisuuden ja itsemääräämisoikeuden toteutumista. Eniten kehittämistä työntekijöiden mielestä vaatisi riittävän ajan anto asiakkaalle, jotta osallisuus ja itsemääräämisoikeus toteutuisi mahdollisimman hyvin. Työntekijöiden pitäisi vaatia enemmän asiakkailta, ja panostaa monipuoliseen kommunikointiin. Rajoitustoimenpiteen jälkeen lain mukaiseen rajoitustoimenpiteen jälkiselvittelyyn ja kirjaukseen on hyvä panostaa yhä enemmän.

Avainsanat

Kehitysvammaisuus, itsemääräämisoikeus, osallisuus, lapset ja nuoret, laadullinen tutkimus

Degree programme in Social
Services
Bachelor of Social Services

Author	Minnalliina Vääräniemi	Year	2024
Supervisor(s)	Sari Halttunen		
Commissioned by	Rinnekodit Hilla and Pyy		
Title	Involvement and Self-Determination of Children Living in Small Group Homes - A Worker's Perspective		
Number of pages	35 + 12		

The aim of my thesis is to investigate how the participation and self-determination of a child living in a small group home are realized from the perspective of the employees. Another objective of the thesis is to explore how the employees could promote the participation and realization of self-determination of the children. The intention is also to raise awareness among the employees about how they can act in their work to promote the realization of self-determination and participation of children and youth. The thesis was conducted at Rinnekodit Hilla and Pyy, which are 7-bed small group homes for children and young people with developmental disabilities.

My thesis is quantitative, meaning qualitative research. The material in my thesis was collected through an electronic survey from the employees of Rinnekodit Hilla and Pyy. I used the law on special care for the intellectually disabled as the basis for the survey. The survey was sent to 22 employees, out of which 13 employees completed the survey. The data obtained from the survey was analyzed using content analysis.

The results of my thesis indicate that the participation and self-determination of a child living in a small group home are realized from the perspective of the employees. The survey also identified areas for improvement through which employees could promote the participation and self-determination of the children. According to the employees, the most significant improvement needed is to allocating sufficient time to the client to ensure participation and self-determination. Employees should demand more from the clients and invest in diverse communication.

Keywords developmental disability, self-determination, participation, children and youth, qualitative research

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	7
2.1 Opinnäytetyön lähtökohdat ja tutkimuskysymykset	7
2.2 Laadullinen tutkimusmenetelmä	8
2.3 Opinnäytetyön aineistonkeruu	9
2.4 Aineiston analysointi	11
3 EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS	14
4 KEHITYSVAMMAISTEN ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUS	16
4.1 Kehitysvammaisuuden määritelmä	16
4.2 Kehitysvammaisten itsemääräämisoikeus	17
4.3 Itsemääräämisoikeus lainsäädännössä	18
5 KEHITYSVAMMAISTEN OSALLISUUS	20
6 OPINNÄYTETYÖN TULOKSET	23
6.1 Itsemääräämisoikeus ja osallisuus	23
6.2 Itsemääräämisoikeuden ja osallisuuden kehittämiskohteet	27
7 JOHTOPÄÄTÖKSET	29
8 POHDINTA	32
LÄHTEET	34
LIITTEET	36

1 JOHDANTO

Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää, kuinka pienryhmäkodissa asuvien lasten ja nuorten itsemääräämisoikeus ja osallisuus toteutuu. Päätin ottaa opinnäytetyöhöni työntekijän näkökulman, eli heidän näkemyksensä siitä, kuinka lasten ja nuorten osallisuus ja itsemääräämisoikeus toteutuu. Opinnäytetyöhöni tuleva materiaali kerättiin sähköisellä kyselylomakkeella, joka lähetettiin Rinnekodit Hillan ja Pyryn kaikille työntekijöille.

Vammaisen lapsen ja nuoren oikeudet ovat ihan samanlaiset, kuin kaikilla muillakin lapsilla. Vammainen lapsi on erittäin haavoittuvassa asemassa niin ikänsä, mutta myös vammansa puolesta. Vammaiset lapset ja nuoret kuuluvat siihen ryhmään, joka jää helposti marginaaliin tässä yhteiskunnassa. He ovat suuressa syrjäytymisriskissä, ja heidän ääntään voi olla vaikea saada kuuluviin. Vammaisen lapsen oikeuksia turvaa esimerkiksi perus- ja ihmisoikeudet, YK:n vammaissopimus sekä YK:n lasten oikeuksien sopimus. Suomi on ratifoinut nämä sopimukset, joten niitä on lain mukaan noudatettava. (Tukiliitto 2023b.)

Suoritin opinnoissani syventävän harjoittelun Rinnekodit Hilla ja Pyryyn. Rinnekodit Hilla ja Pyry ovat 7 paikkaisia pienryhmäkoteja, jossa asuu kehitysvammaisia lapsia ja nuoria, joilla on yksilöllisiä avuntarpeita. Rinnekodit tarjoavat alle 18-vuotiaille lapsille ja nuorille pienryhmäkotiasumista silloin, kun kotona asuminen ei erityistarpeiden vuoksi enää onnistu. Pienryhmäkotiasuminen tarjoaa asukkailleen ympärivuorokautista tehostettua asumista. (Rinnekodit 2023b.) Jäin Rinnekodit Hillaan ja Pyryyn töihin harjoitteluni jälkeen, ja koko ajan oli selvää, että haluaisin tehdä opinnäytetyöni juuri sinne paikkaan. Pohdin useitakin aiheita, mutta osallisuuden ja itsemääräämisoikeuden toteutuminen kiinnostaa itseäni eniten, varsinkin, kun kyse on lapsista ja nuorista. Henkilökohtaisesti minulle oli tärkeää valita aihe, joka aidosti kiinnostaa, ja jonka tekemisellä voin vaikuttaa positiivisesti asukkaiden asioihin.

Yhtenä tavoitteenani oli, että opinnäytetyöni herättelisi työntekijöitä omaan toimintaansa. Jokaisella työntekijällä on yhtäläinen mahdollisuus osoittaa lapsille ja nuorille, että heidän näkemyksensä ja oikeuksien toteutumisen ovat tärkeitä

esimerkiksi kuuntelemalla, kiinnostamalla ja huomioimalla niitä. Työntekijöillä, jotka työskentelevät päivittäin lasten ja nuorten kanssa, on usein paljon tietoa lasten kokemuksista ja arjesta, mutta usein tietoa ei ole kirjattu mihinkään, vaan se on työntekijän mielessä (Laimio ym. 2021, 213). Rinnekodin esihenkilö innostui ehdottamastani aiheesta heti, ja myös hän koki, että opinnäytetyöni aihe on tärkeä ja ajankohtainen heidän työpaikalleen. Toivon, että jo kyselylomakkeeseen vastaaminen herättelisi työntekijöitä aiheeseen liittyen, ja opinnäytetyön valmistuessa tulosten ja johtopäätösten läpikäynti aiheuttaisi tarvittavia muutoksia työntekijöissä. Odotettavissa on kuitenkin konkreettisia muutos- ja kehittämissuhteita.

Osallisuutta ja itsemääräämisoikeutta on monien eri lakien mukaan tuettava ja edistettävä. Vammaisten lasten kuuluu saada nauttia täysipainoisesta ja hyvästä elämästä, joka takaa lapsille ihmisarvon, edistää itseluottamusta ja helpottaa lapsen aktiivista osallistumista yhteisönsä toimintaa (Yleissopimus lasten oikeuksista 1991/60 §23). Rinnekodit ovat asettaneet näitä samankaltaisia tavoitteita omaan toimintaansa. Vammaisten lasten oikeuksien puolustaminen myös edistää yhteiskunnan kehitystä ja kaikkien kokonaisvaltaista hyvinvointia. On tärkeää olla mukana kehittämässä yhteiskuntaa, jossa otetaan kaikki ihmisryhmät huomioon ja heidän asioitaan edistetään. Tukemalla lasten oikeuksia varhaisessa vaiheessa, ennaltaehkäistään muun muassa syrjäytymistä aikuisuudessa (Kivistö & Nygård 2019, 25).

2 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

2.1 Opinnäytetyön lähtökohdat ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyöni tavoitteena on selvittää, kuinka pienryhmäkodissa asuvien lasten ja nuorten itsemääräämisoikeus ja osallisuus toteutuu työntekijöiden näkökulmasta. Valitsin opinnäytetyöni aiheen rajaukseksi juuri työntekijöiden näkökulman, koska koin saavani sillä paljon materiaalia aiheeseen, ja lasten ja nuorten kuuleminen tässä asiassa olisi ollut hyvin haastavaa. Alaikäisen asiakkaan itsemääräämisoikeutta on kunnioitettava, ja asiakkaan mielipidettä ja toiveita on kuunneltava sosiaalihuoltoa toteuttaessa. Asiakkaalla on oikeus vaikuttaa ja osallistua, ja asiakkaan etu on otettava huomioon myös alaikäisten asiakkaiden kohdalla. (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 2000/812 § 2:10). Toivon saavani opinnäytetyössäni vastaukset seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

- Kuinka pienryhmäkodissa asuvan lapsen itsemääräämisoikeus ja osallisuus toteutuu?
- Kuinka työntekijät voisivat edistää itsemääräämisoikeuden ja osallisuuden toteutumista?

Opinnäytetyöni materiaali kerättiin sähköisellä kyselylomakkeella, joka lähetettiin sähköpostitse jokaiselle työntekijälle. Kyselylomake koostettiin pääosin kehitysvammaisten erityishuoltolaista, jota Rinnekodit Hilla ja Pyyri ovat velvollisia noudattamaan arkisessa työssään. Sen lisäksi kyselyssä oli lain ulkopuolelta olevia kysymyksiä, joiden koin antavan paljon informaatiota opinnäytetyöni aiheeseen.

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on kartoittaa, kuinka pienryhmäkodissa asuvien lasten ja nuorten itsemääräämisoikeus ja osallisuus toteutuu heidän arjessaan. Suomen perustuslain 6 § mukaan jokaisella lapsella on oikeus tasa-arvoiseen kohteluun yksilönä, ja heillä on oikeus saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehityksensä mukaisesti (Suomen perustuslaki 1999/731 § 2:6). Tarkoituksena on myös, että aihe herättelisi työntekijöitä siitä, kuinka he

toimivat työssään edistäen lasten ja nuorten itsemääräämisoikeuden ja osallisuuden toteutumista. Opinnäytetyölläni toivon edistäväni lasten ja nuorten oikeuksien toteutumista Rinnekotien yksikössä. Sen vuoksi toivon rehellisiä ja suoria vastauksia kyselylomakkeesta, jotta mahdolliset epäkohdat nousevat esiin, ja niille voidaan tehdä käytännössä muutoksia.

Rinnekodit ovat Diakonissalaitoksen yleishyödyllisen säätiökonsernin osa. Diakonissalaitoksella on yhteiset arvot, visiot ja missio, joita myös Rinnekodit noudattavat. Rinnekodin arvot ovat ihmisarvo, lähimmäisenrakkkaus ja vastuullisuus. Rinnekodit ovat sitoutuneet puolustamaan itsemääräämisoikeutta ja ihmisarvoa, kunnioittamaan moninaisuutta, ja kohtaamaan kaikki ihmiset yhdenvertaisina. Rinnekodeilla kaikki ihmiset kohdataan yksilöinä, ja asiakkaita tuetaan vaikeissa tilanteissa. (Rinnekodit 2023a.) Opinnäytetyö on siis hyvä tapa tutkia, kuinka Rinnekodin yksikön arjessa näkyvät nämä arvot ja visiot, jotka diakonissalaitos on määrittänyt.

2.2 Laadullinen tutkimusmenetelmä

Opinnäytetyöni on kvalitatiivinen, eli laadullinen tutkimus. Laadullisen tutkimuksen juurista on olemassa moniakin eri näkökulmia, mutta yleisesti ottaen juurien ajatellaan oleva Euroopasta. Laadullisen tutkimuksen aihetta valittaessa on yleistä, että tutkija valitsee itseään aidosti kiinnostavan aiheen. Aiheen valintaan voi vaikuttaa tutkijan mielenkiinnon lisäksi myös aiheen ajankohtaisuus tai yhteiskunnallinen merkityksellisyys. Laadullisessa tutkimuksessa tutkitaan usein ihmistä ja hänen elämäänsä tai näkökulmiaan. Laadullisen tutkimuksen tarkoituksena ei ole tehdä tilastollisia yleistyksiä, joten henkilöt, joilta tietoa kerätään, on hyvä olla mahdollisimman tietoisia tutkittavasta aiheesta. Laadullisissa tutkimuksissa, esimerkiksi opinnäytetöissä tutkittavien määrä on usein pieni verrattuna määrälliseen tutkimukseen. Laadullista tutkimusta tehdessä pyritään kuvaamaan jotakin tiettyä ilmiötä, tai ymmärtämään tiettyä toimintaa. Sen lisäksi siinä voidaan pyrkiä antamaan teoreettinen tulkinta jollekin halutulle ilmiölle. (Sarajärvi & Tuomi, 2009, 23, 85, 150–152.) Valitsin laadullisen tutkimusotteen opinnäytetyöhöni, koska se sopii mielestäni juuri tähän

opinnäytetyöhön parhaiten. Tutkin opinnäytetyössäni henkilöiden mielipiteitä ja näkökulmiaan, ja valitsin henkilöt, jotka ovat mahdollisimman tietoisia tutkittavasta asiasta. Opinnäytetyössäni tutkimuskysymykset ratkeavat selvittämällä tutkittavien henkilöiden, eli työntekijöiden näkemykset.

Laadullista tutkimusta tehdessä on yleistä, että tutkija on kiinnostunut tutkittavien ihmisten kokemuksista, ajatuksista, tunteista tai tutkimukselle merkittävistä muista asioista. Kun tutkija saa tutkimuksestaan uutta tietoa, hän pyrkii tuottamaan uusia näkökulmia aiheeseen. Tutkijan on siis otettava huomioon aikaisemmin tehdyt tutkimukset aiheesta, jotta tutkija voi tehdä uusia tulkintoja tutkittavasta aiheesta. Aikaisemmat tutkimukset oletetaan vaikuttavan tutkijan näkemyksiin ja siten tutkijan omaan tutkimukseen. Usein laadullisen tutkimuksen tavoitteena on luoda yksityiskohtaista ja tarkkaa tietoa tutkittavasta aiheesta. (Puusa & Juuti 2020, 9–10.) Vammaisten itsemääräämisoikeudesta ja osallisuudesta on tehty paljon tutkimuksia, mutta vammaisiin lapsiin ja nuoriin kohdistuvia tutkimuksia on huomattavasti vähemmän, kuin täysi-ikäisiin vammaisiin. Yhtenä syynä voi olla juuri se, että heidän näkemyksensä ja kokemuksensa voi olla haastavaa saada selville niin, että tutkimus olisi mahdollista. Myös omassa tutkimuksessani hyödynnän työntekijöiden näkökulmaa, koska lasten kuuleminen olisi tässä opinnäytetyössä hyvin haastavaa, ja materiaali olisi liian suppea. Samaa aihetta olevia opinnäytetöitä oli hyvin harvassa, ja muita tutkimuksia aiheesta ei löytynyt. Olisi ollut mielenkiintoista lukea samasta aiheesta tehtyjä tutkimuksia, jotta olisi voinut vertailla esimerkiksi tutkimustuloksia.

2.3 Opinnäytetyön aineistonkeruu

Pohtiessani opinnäytetyön aineistonkeruuta puntaroin haastattelun ja kyselylomakkeen välillä. Kummassakin aineistonkeruumenetelmässä on omat hyvät puolensa, mutta päädyin helppouden, nopeuden ja ajankäytön säästämisen vuoksi sähköiseen kyselylomakkeeseen. Opinnäytetyössäni tulen keräämään aineiston sähköisen kyselylomakkeen avulla, joka on laadullisen tutkimuksen yksi yleisimmistä aineistonkeruumenetelmistä (Sarajärvi & Tuomi, 2009, 71). Laadullisen tutkimuksen aineistonkeruumenetelmän tavoitteena on

saada selville tutkittavien henkilöiden omia näkemyksiä tutkittavasta aiheesta. Tämä tuo haastetta sille, kuinka tutkittavat henkilöt saadaan avautumaan tutkittavasta aiheesta. Kun tutkittavien henkilöiden määrä on rajallinen aiheen valinnan vuoksi, voi olla haastavaa löytää tarpeeksi avoimia ja rehellisiä tutkimukseen osallistuvia henkilöitä. (Puusa & Juuti 2020, 10–15.) Rinnekodilla työskentelee reilu 20 työntekijää, joten sähköinen kyselylomake on nopea ja helppo valinta, kun taas kaikkien työntekijöiden haastattelu olisi liian hankala ja työläs toteuttaa. On hyvä olla tietoinen siitä, että kaikki työntekijät tuskin tulevat vastaamaan kyselyyn. Aina on niitä henkilöitä, joita ei kiinnosta, tai he eivät koe aihetta tärkeäksi, osalla taas asenne tutkimuksia kohtaan voi olla valmiiksi turhan negatiivinen. Toivon saavani ainakin 50 % työntekijöiden vastaukset, jotta tietoa tulisi mahdollisimman paljon, ja se olisi mahdollisimman luotettavaa ja yleistettävää.

Kyselylomakkeessa tutkittavilta kysytään samat kysymykset samassa järjestyksessä. Kyselylomaketta hyödynnetään silloin, kun tutkittavia on paljon, ja he ovat hajallaan. Kun tutkitaan tutkittavien mielipiteitä, asenteita, ominaisuuksia tai käyttäytymistä, kyselylomake on siihen hyvä työkalu. Kyselylomakkeen voi tehdä paperisena ja postittaa tutkittaville, tai puolestaan sähköisenä, ja hyödyntää sen tuomia mahdollisuuksia. Sähköisenä kyselynä tehdessä on hyvä muistaa kyselyn lähettämisen ajoitus, sekä se, että usein kyselyyn vastaaminen vie aikaa, ja se voi vaatia muistutuksia kyselyyn vastaamisesta. Onkin järkevää lähettää esimerkiksi automaattinen muistutus tietyn ajan kuluttua mahdollisimman suuren vastausprosentin saamiseksi. Jos valitsee aineistonkeruumenetelmäksi kyselylomakkeen, kaikista tärkeintä onkin tehdä tarpeeksi huolellinen ja tarkka kyselylomake, koska kun se lähetetään eteenpäin, sitä ei voi enää alkaa muokkailemaan. (Vilka, H. 2007, 28.)

Sähköistä kyselylomaketta tehdessä hyödynnettiin lakia kehitysvammaisen erityishuollosta, koska Rinnekodeilla ollaan velvollisia toteuttamaan kyseistä lakia. Idea käyttää lakia kehitysvammaisten erityishuollosta kyselylomakkeen pohjana tuli Rinnekotien esihenkilöltä. Kysymyksiin hyödynnettiin suoraan laissa olevia pykäläitä, jotka liittyivät itsemääräämisoikeuteen tai osallisuuteen. Laitoin jokaisen kysymyksen alle pienen pätkän lakitekstistä, jota kysymys koskettaa.

Näin työntekijöiden on myös helppo samalla virkistää muistia, jos asiat ovat hieman unohduksissa. Koin, että laittamalla pätkän lakitekstiä vältyn myös väärinymmärryksiltä vastauksissa, kun muistuttaa, mitä laki pitää sisällään. Näiden kysymysten lisäksi pohdin muutamia kysymyksiä, joilla sai tietoon konkreettista ja hyvin informoivaa tietoa. Koin tärkeäksi laittaa kyselylomakkeeseen myös täysin itse keksimiäni kysymyksiä, jotka eivät liittyneet lakiin ollenkaan, sillä koen itse saavani sillä tärkeää tietoa opinnäytetyöhöni. Lakiteksti on usein myös monille haastavampaa käsittää, ja konkreettiset työssä tapahtuvat asiat voivat olla helpompia arvioida ja sanoittaa. Kyselylomaketta oli mukava tehdä, vaikka se oli välillä haastavaa. Oli vaikea miettiä, millä tavalla asiaa kysyy, ettei se ole esimerkiksi liian johdatteleva. Kysyessä mielipiteitä oli hankala miettiä asteikkoa, minkä asettaa, koska silläkin on suuri merkitys vastauksiin. Vaikeinta kyselylomaketta tehdessä oli ehdottomasti miettiä kysymysten vastausmuodot. Lähetin kyselyn sähköpostilla työntekijöille, ja reilu viikon kuluttua lähetin muistutusviestin kyselyyn vastaamisesta. Kaksi päivää ennen kyselyn sulkeutumista laitoin vielä yhden muistutusviestin työntekijöille.

2.4 Aineiston analysointi

Opinnäytetyöhöni valitsin sisällönanalyysin, joka on kvalitatiivisessa tutkimuksessa käytettävä aineiston analyysitapa. Sisällönanalyysi voidaan nähdä sekä erillisenä menetelmänä, mutta myös laajempina teoreettisena kehyksenä, ja se voidaan liittää erilaisiin analyysikonaisuuksiin. Tämä lähestymistapa mahdollistaa monipuolisen tutkimuksen toteuttamisen. Sisällönanalyysillä pyritään saamaan mahdollisimman tiivis ja yleinen kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. Sisällönanalyysi antaa tutkijalle mahdollisuuden syventyä aineistoon ja tuottaa uutta ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä. Sisällönanalyysillä voidaan analysoida esimerkiksi haastatteluita, raportteja tai dialogia. Sisällönanalyysi sopii hyvin siis täysin strukturoimattomankin aineiston analyysiin. Sisällönanalyysissä pyritään löytämään ja kuvaamaan tekstissä esiintyvät samankaltaisuudet ja erot sanallisesti. Tämä analyysitapa on hyödyllinen erityisesti silloin, kun halutaan tiivistää keskeiset asiat aineistosta nimenomaan sanallisesti. (Sarajarvi & Tuomi, 2009, 91–103.) Sisällönanalyysi oli sopivin vaihtoehto juuri tähän opinnäytetyöhön, koska kyselylomakkeesta tuli paljon materiaalia, joista piti

tehdä tiiviit johtopäätökset nimenomaan sanallisesti. Tavoitteenani oli etsiä materiaalista samankaltaisuuksia, jotta voin tehdä yleistyksiä tutkittavasta aiheesta.

Sisällönanalyysi voidaan jaotella kolmeen eri lähtökohtaan: aineistolähtöinen sisällönanalyysi, teoriaohjaava analyysi ja teorialähtöinen analyysi. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä tarkoituksena on luoda tutkimusaineistosta teoreettinen kokonaisuus. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä aineisto ohjaa analyysin tekoa, ja tarkoituksena on nostaa aineistosta keskeisimmät asiat riippumatta esimerkiksi siitä, miten ne suhtautuvat aikaisempiin tutkimustuloksiin. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä teoria on kaiken pohja, joka ohjaa analyysin tekoa, ja tietoa verrataan jo olemassa olevaan tietoon ja tutkimuksiin. Teoriaohjaava sisällönanalyysi on hyvä vaihtoehto silloin, jos halutaan esimerkiksi testata teorian paikkansapitävyyttä jonkin uuden asian kohdalla. Teorialähtöinen analyysi on perinteinen analyysimalli, jossa tutkijan ajattelua ohjaavat vuoroin teoria ja aineisto. Analyysissä voi lähestyä aineistoa ensin aineistolähtöisesti ja sitten yhdistää havainnot teoriaan, mikä toteuttaa teoriaohjauksen. (Sarajärvi & Tuomi, 2009, 95–98.)

Sisällönanalyysin rakenteesta on monenlaisia kuvauksia, mutta tutkija Timo Laine on esittänyt kuvauksen yhdestä laadullisen tutkimuksen analyysin etenemisen rungosta. Kuvausta on hieman muokattu, mutta periaate on pysynyt lähes samana. Runko lähtee liikkeelle siitä, että tutkijalla täytyy päättää, mikä kerätyssä aineistossa kiinnostaa. Tutkijan täytyy käydä saatu aineisto huolellisesti läpi, erotella ja merkitä asiat, jotka kiinnostavat. Kaikki ylimääräinen, joka ei kiinnosta tai on muuten epäoleellinen tutkimuksen kannalta, täytyy karsia. Karsimisen jälkeen kerätään merkityt asiat yhteen erilleen muusta aineistosta. Sen jälkeen alkaa luokittelu, teemoittelu tai tyypittely, jonka jälkeen viimeisenä vaiheena on yhteenvedon kirjoitus. (Sarajärvi & Tuomi, 2009, 92.)

Teemoittelussa aineistoa järjestellään niin, että kunkin teeman alle kootaan teemaan liittyvät aineiston osat. Aineistoa voidaan järjestellä tai ryhmitellä eri kategorioiden mukaan. Teemoittelu voi olla aika paljon luokittelun kaltaista, mutta teemoittelussa korostuu enemmän aineiston sisältö ja sen merkitys, kuin

pelkkä kategoriointi. (Sarajärvi & Tuomi, 2009, 93.) Kyselylomakkeen rakenne muodostaa jo tietynlaisen jäsennyksen aineistolle. Käytin kyselylomakkeen pohjana lakia kehitysvammaisten erityishuollosta. Sen lisäksi kyselylomakkeessa oli muutamia tarkempia kysymyksiä lakien ulkopuolelta. Tein kyselylomakkeeni Google Formsilla, joten kyselyn vastauksista muodostui automaattisesti graafisia esityksiä, ja prosenttikaavioita. Se säästi paljon aikaani, kun vastauksista ei tarvinnut alkaa erikseen muodostamaan esimerkiksi prosenttikaavioita. Automaattisesti luodut esitykset ja kaaviot olivat juuri yksi syy sille, miksi halusin tehdä sähköisen kyselylomakkeen juuri Google Formsiin. Teemoittelun jälkeen alkoi yhteenvedon kirjoitus, jolloin avasin kaikki kysymykset ja niiden vastaukset kirjalliseen tekstimuotoon, ja aloin pohtimaan niiden merkitystä syvemmin.

Tekemässäni kyselylomakkeessa oli yli 20 kysymystä, joten oli selvää, että materiaalia joutuu mahdollisesti karsimaan. Oli vaikea miettiä, mikä eniten kiinnostaa, ja minkä voi jättää tutkimuksesta pois. Kaikki kysymykset olivat kuitenkin mielenkiintoisia, ja niitäkin olisi ollut kiinnostavaa tutkia. Tutkimuskysymykset kuitenkin jo rajasivat aika paljon karsimista, ja osa kysymyksistä oli jo aika lailla heti pois pelistä. Pohdin myös itse, mitkä olivat merkittäviä kysymyksiä juuri osallisuuteen ja itsemääräämisoikeuteen liittyen. Karsimisen jälkeen teemoittelin aiheet osittain lakien mukaan, mutta hyödynsin niissä myös omaa näkökulmaa ja mielipidettä siitä, mikä tässä tutkimuksessa on tärkeintä ja merkittäväntä. Teemoittelun jälkeen kirjoitin kyselylomakkeesta tulevan materiaalin kirjalliseen muotoon kunkin teeman alle.

3 EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS

Noudatan opinnäytetyössäni hyviä tieteellisiä käytäntöjä, joilla turvaan opinnäytetyöni luotettavuuden ja uskottavuuden. Hyviin tieteellisiin käytäntöihin kuuluu rehellisyys, tarkkuus ja yleinen huolellisuus. Näitä käytäntöjä noudatetaan koko opinnäytetyöprosessin ajan aina aloituksesta opinnäytetyön julkaisuun asti. Tulen noudattamaan hyviä tieteellisiä käytäntöjä tallentaessa opinnäytetyöni tuloksia, esittäessäni sekä arvioidessani omaa opinnäytetyötäni sekä siitä saamia tuloksiani. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2021.) Opinnäytetyö on iso ja laaja työ, joka vaatii tekijältään luotettavuutta, rehellisyyttä, ja taitoa tehdä tutkimusta yleisten ohjeiden ja säädösten mukaan. Tutkimuksessa voi tulla esiin salassa pidettäviä asioita ja muitakin luottamuksellisia asioita, joten niistä on syystäkin hyvä tehdä kirjallinen sopimus. Teen myös muut tarvittavat sopimukset, jotka liittyvät opinnäytetyöhöni, esimerkiksi yhteistyösopimus.

Diakonissalaitoksella on olemassa eettinen lautakunta, jonka tehtävänä on varmistaa, että esimerkiksi rinnekodeille tehtävät opinnäytetyöt ja muut tutkimukset ja tiedonkeruu on tutkimuseettisesti kestävä (Rinnekodit 2024). Ensin minulla piti hankkia alustava hyväksyntä tutkimusluvan hakemiseen sähköpostitse, johon piti liittää tutkimussuunnitelma ja paljon muita liitteitä. Kun sain alustavan tutkimusluvan henkilöltä, joka vastasi hankkeeni kohteena olevasta toiminnasta, sain lähettää varsinaisen tutkimuslupahakemuksen diakonissalaitokselle. Meni pari päivää, kun sain sähköpostia, että hakemustani täytyy hieman täydentää. Tein täydennykset heti, ja lähes heti täydennetyt hakemukseni jättämisestä, sain sähköpostiini hyväksytyt toimikunnan lausunnon opinnäytetyölleni. Toimikunnan lausunnon jälkeen sain lähettää kyselylomakkeen työntekijöille.

Tieteenalasta riippumatta jokaisella opinnäytetyön tekijällä täytyy noudattaa kaikille yleisiä eettisiä periaatteita. Tutkijana minun täytyy luonnollisesti kunnioittaa jokaisen tutkimukseen osallistuvan ihmisen ihmisarvoa sekä itsemääräämisoikeutta. Tutkimukseen osallistuvilla täytyy tehdä selväksi muun muassa se, mitä tietoja käytetään ja mihin tarkoitukseen. Osallistujille täytyy tehdä selväksi se, että vastaamalla kyselyyn he suostuvat siihen, että materiaalia

käytetään opinnäytetyössä, eikä vastauksia ole mahdollista poistaa. Tutkimukseen osallistujalla on täysi oikeus yksityisyydensuojaan. (Sarajärvi & Tuomi, 2009, 131.) Lähettäessäni kyselylomaketta liitin sähköpostiin laatimani tutkimustiedotteen. Tutkimustiedotteessa kerroin tutkimukseen osallistujille lyhyesti opinnäytetyöstäni ja sen tavoitteista, hyvistä tieteellisistä käytänteistä sekä osallistujien oikeuksista ja velvollisuuksista.

Tärkein neuvo opinnäytetyötä tehdessä on yksinkertainen: Ole rehellinen, noudata ohjeita, ja pyydä tarvittaessa apua. On todella tärkeää olla itse aktiivinen ja tehdä työ läpinäkyvästi niin, että voi huoletta sanoa olleensa rehellinen ja tehneen parhaansa. Opinnäytetyö on yksi työ muiden joukossa, ja siitä selviää kyllä!

4 KEHITYSVAMMAISTEN ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUS

4.1 Kehitysvammaisuuden määritelmä

Vammaisiin ihmisiin kuuluvat sellaiset ihmiset, joilla on jokin pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma. Vammaisilla ihmisillä voi olla erilaisia esteitä osallistua täysimääräisesti ja tehokkaasti yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden ihmisten kanssa. (Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 2016/27 § 1.) Vammaisuudelle ei ole olemassa mitään yhtä oikeaa määritelmää, vaan se voi olla sidoksissa esimerkiksi aikaan, paikkaan, yhteiskuntaan tai kulttuuriin (Teittinen ym. 2021, 9). Kehitysvamma ei ole sairaus, vaan se on oire tai jokin oirekokonaisuus. Kehitysvamma on tila, joka johtuu aivojen toiminnan häiriöstä, ja se ilmenee ennen aikuisikää. Kehitysvammaisuuteen liittyy yleensä myös erilaisia liitännäissairauksia tai älykkyyteen liittyviä häiriöitä. Niitä voivat olla esimerkiksi epilepsia, aistivammat sekä autismin kirjon häiriöt. Mitä vaikeampi kehitysvamma, sitä suuremmalla todennäköisyydellä henkilöllä on myös muita vammoja tai liitännäissairauksia. (Aivosäätiö 2023.) Vammaisuuden määritelmä on siinä mielessä haastava, että heidät mielletään usein hahmoiksi, jotka ovat ominaisuuksiltaan rajattuja ja selväpiirteisiä. Heidät on vahvasti kategorioitu tietynlaisiksi, eivätkä he itse voi muuttaa hahmoaan tai kategoriaansa (Teittinen ym. 2021, 32).

Kehitysvammaisuus jaotellaan usein neljään eri luokkaan; lievään, keskivaikeaan, vaikeaan ja syvään kehitysvammaan. Lievästi kehitysvammainen ihminen pärjää pääosin ilman muiden ihmisten apua, mutta haasteita voi ilmetä esimerkiksi rahankäytön kanssa. Keskivaikea ja vaikea kehitysvamma taas tarkoittaa yleensä sitä, että henkilö tarvitsee arkisissakin asioissa muiden ihmisten ohjausta ja apua. Syvästi kehitysvammaiset ihmiset tarvitsevat muiden apua kaikissa arjen toiminnoissa, eivätkä he pärjää ilman muiden apua. (Terveyskirjasto 2021.)

Lasten kehitysvammat jaotellaan samalla tavalla, kuin aikuistenkin kehitysvammat. Lasten kehitysvammat diagnosoidaan yleensä kouluikään mennessä. Kehitysvammaisen lapsen kuntouttaminen tähtää mahdollisimman itsenäiseen toimintakykyyn ja itsetuntoon. Kuntouttaminen painottuu yleensä

lapsuusikään, ja se voi pitää sisällään esimerkiksi puhe-, toiminta- ja fysioterapiaa. Kehitysvammaisen lapsen perheen ja lähiympäristön tukeminen on hyvin tärkeää, ja myös koulun rooli lapsen kuntouttamisessa vahvistuu. Kehitysvammaisen lapsen tukitoimet, jotka toteutetaan koulussa, ovat hyvin merkittäviä. (Terveyskylä 2023.) Nykyään ajatellaan, että lapsen ongelmiin voidaan puuttua muuttamalla kasvu ympäristöä ja aikuisten toimintaa. Enään ei ajatella lapsen häiriöitä tai ongelmia negatiivisena asiana, vaan päinvastoin pohditaan, kuinka niistä saadaan erilaisia taitoja ja vahvuuksia. Nykyään vammaisuuden sosiaalisen mallin mukaan ajatellaan, että ongelmat, joita vammaiset lapset kohtaavat, eivät johdu heidän yksilöllisistä ominaisuuksistaan, vaan siitä, että ympäristö ei ole halukas tai kyvykäs poistamaan vammauttavia esteitä ja sosiaalisia rajoituksia. (Pihlaja & Viitala 2022, 317.)

4.2 Kehitysvammaisten itsemääräämisoikeus

Kehitysvammaisten itsemääräämisoikeus on ollut viime vuosikymmeninä kovasti esillä. Itsemääräämisoikeus tarkoittaa lyhyesti sitä, että jokaisella on oikeus päättää itseään koskevia asioita, ja olla osana päätöksen teossa tavalla tai toisella. Itsemääräämisoikeuden toteutuminen kuuluu myös lapsille, ja heidän kuuluu saada harjoittaa tätä oikeuden toteutumista yhdessä turvallisten aikuisten kanssa. Varsinkin kehitysvammaisen lapsen kuuluu saada tukea valintojen tekemiseen. Valintojen tekemiseen sisältyvät myös huonot valinnat, joihin jokaisella on oikeus itsemääräämisoikeuden perusteella. (Tukiliitto 2023a.) Vammaisten lasten itsemääräämisoikeus on tärkeä kehittämisen kohde, jolla edistetään heidän osallistumista ja vaikuttamista heidän omiin elämiinsä. Pohtiessa vammaisten lasten itsemääräämisoikeutta, täytyy ottaa huomioon lasten tarpeet, toiveet ja kyvyt.

Itsemääräämisoikeus pitää sisällään pitkän listan oikeuksia, mutta myös velvollisuuksia. Itsemääräämisoikeuden mukaan jokaisella ihmisellä on oikeus yhdenvertaisuuteen, henkilökohtaiseen vapauteen ja henkiseen sekä fyysiseen koskemattomuuteen. Jokaista ihmistä on kunnioitettava tasavertaisesti, eikä kenenkään vapautta saa mielivaltaisesti riistää, ja on tärkeää muistaa, että vammaisuus tai jokin sairaus ei ole peruste vapaudenriistolle.

Itsemääräämisoikeus on jokaisen oikeus, mutta osa ihmisistä tarvitsee sen toteutumiseen enemmän muiden apua. Monien ihmisten itsemääräämisoikeuden toteutuminen onkin täysin muiden ihmisten harteilla. Sen takia varsinkin kehitysvammaisten kanssa työskentelevien on todella tärkeää olla tietoinen ihmisten perusoikeuksista sekä tarvittaessa siitä, kuinka toimitaan tilanteessa, jossa niitä joudutaan rajoittamaan. (Vernerin 2022.)

Itsemääräämisoikeus tuo mukanaan myös velvollisuuksia, joita esimerkiksi kehitysvammaisella ihmisellä voi olla vaikea hahmottaa, jos kokemus esimerkiksi yhteiskunnassa toimimisesta on jäänyt vähäiseksi, tai yhteisiä sääntöjä on vaikea hahmottaa. Kehitysvammaisten ihmisten kanssa on todella tärkeää käydä läpi oikeuksien lisäksi myös velvollisuudet, ja auttaa ymmärtämään ja sisäistämään velvollisuuksiaan. (Vernerin 2022a.) Lasten kanssa työskentelevien aikuisten tehtävänä on pitää huolta siitä, että lapsi ei joudu tekemään päätöksiä asiassa, johon hän ei ole riittävän kypsä tai ei voi kantaa siitä vastuuta (Vammaisen lapsen näkemysten selvittäminen 2016).

4.3 Itsemääräämisoikeus lainsäädännössä

Suomen lainsäädäntö vahvistaa yksilön oikeutta määrätä itsestään ja omista toimistaan. Vammaisten ihmisten itsemääräämisoikeudesta on määrätty todella monessa eri laissa. Näitä lakeja ovat muun muassa Suomen perustuslaki, yhdenvertaisuuslaki, sosiaalihuoltolaki, laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista, sekä laki kehitysvammaisten erityishuollosta. Kansainväliset sopimukset ovat myös merkittäviä vammaisten ihmisten oikeuksien toteutumiselle, ja yksi iso sopimus on YK:n vammaisten ihmisten oikeuksia koskeva yleissopimus, jota Suomi on sitoutunut noudattamaan. (Vernerin 2023b.)

Itsemääräämisoikeus on perusoikeus, joka on kirjattu Suomen perustuslakiin, ja se koskee myös kehitysvammaisia ihmisiä. Se on osana myös YK:n vammaissopimuksen yhtenä periaatteena. Lainsäädännöllä on turvattu jokaiselle kansalaiselle yhdenvertainen kohtelu. Perustuslain mukaan jokainen kansalainen on yhdenvertainen lain edessä. Ketään ei saa asettaa ilman hyväksyttävää syytä eri asemaan esimerkiksi iän, sukupuolen, vammaisuuden,

terveydentilan tai uskonnon perusteella. Perustuslain mukaan lasten kuuluu saada osallistua itseään koskevien asioiden käsittelyyn ikätason ja kehityksen mukaisesti. (Suomen perustuslaki 1999/731 § 2:6.)

Uusi vammaispalvelulaki, joka tulee voimaan alkuvuonna 2025, tuo mukanaan uusia muutoksia vammaisten arkeen. Uuden vammaispalvelulain tarkoituksena on tukea vammaisen ihmisen itsenäistä elämää, ja itsemääräämisoikeuden toteutumista. Yhdenvertaisuus, osallisuus, osallistuminen yhteiskunnassa sekä yksilölliset tarpeet täyttävät palvelut nousevat uudessa laissa merkityksellisiksi. Tärkeää on, että oikeus palveluihin määräytyisi nimenomaan tarpeen perusteella, johon vammaisen ihmisen diagnoosi ei suoranaisesti vaikuta. Uuden lain tärkein tavoite on, että vammaisten ihmisten yksilölliset tarpeet ovat ennen kaikkea etusijalla. (THL 2023b.)

5 KEHITYSVAMMAISTEN OSALLISUUS

Osallisuuden määritelmä riippuu usein monesta eri muuttujasta, esimerkiksi kuka siitä puhuu ja mistä asemasta tai näkökulmasta. Osallisuudella tarkoitetaan yleensä yksilön tunnepohjaista kokemusta omasta merkityksellisyydestä ja vaikuttamismahdollisuuksista (Teittinen, Kivistö, Tarvainen & Hautala 2021, 173). Osallisuus on vaikuttamista, mukanaoloa, sekä sitä, että kokee olevansa osa jotakin ryhmää tai yhteisöä. Osallisuudessa on myös paljon samaa kuin itsemääräämisoikeudessa, eli osallisuutta on kokea vaikuttavansa omaan elämään liittyviin asioihin. Osallisuutta on myös tulla hyväksytyksi omana itsenään. (Opetushallitus 2023.) Vammaisten lasten osallisuuden valmiuksia arvioitaessa on tärkeää unohtaa lapsen ikä, ja kiinnittää huomiota lapsen yksilölliseen kehitysvaiheeseen. Vammaisten lasten erilaiset kommunikointitavat voivat aiheuttaa enemmän työtä osallisuuden kokemuksen täyttämiseksi. Kommunikointitavasta riippumatta tärkeintä on kuitenkin riittävän ajan antaminen lapsen omille kielellisille tai kehollisille viesteille, jotta osallisuuden tunne on mahdollista saavuttaa. (Laimio ym. 2021, 190).

Lasten osallisuutta pohditaan usein aikuisten näkökulmasta. Aikuisten suhtautumisella on suuri merkitys lasten osallisuuden toteutumiseen. Lapsille on tärkeää tuntea olevansa osa yhteisöä, ja lapset oppivat aikuisilta yhteisön jäsenenä olemista, joten sen takia aikuisten toiminnalla ja kohtaamisella on suuri merkitys lapsille. Lasten arkisessa osallisuudessa tärkeintä on luottamus, koska jos lapsi luottaa tilanteeseen ja muihin ihmisiin, hän voi tällöin osallistua ja vaikuttaa avoimesti. Lapset voivat olla arkisin mukana vaikuttamassa esimerkiksi harrastuksiin, ystävyys-suhteisiin tai vapaa-ajan viettoon. (Laimio, Kalliomeri & Tulensalo 2021, 177–181.) Lasten osallisuus voi olla monimutkainen asia, ja lapsen kehitysvamma voi tuoda mukanaan lisää haastetta.

Käsittelin ensin osallisuutta yleisesti, ja sen jälkeen lapsen osallisuutta. Opinnäytetyössä käsitellään kehitysvammaisen lapsen ja nuoren osallisuutta, joka on vielä luku erikseen. Kun terve lapsi tarvitsee vahvaa aikuisten apua osallisuuden kokemusten toteutumiseen, kehitysvammaisen lapsi tarvitsee siihen erityisen paljon tukea ja apua. Tasaveroisten osallisuuden kokemusten kokeminen on tärkeää, ja se on hyvä huomioida kehitysvammaisten lasten

kanssa. Kehitysvammaisten lasten kanssa voi hyödyntää muun muassa seuraavia vinkkejä:

- **Kohtaa lapsi yksilönä**, älä näe vain diagnoosia. Kuuntele lasten toiveet.
- **Kysy, älä olet!** Kysymällä voit saada uutta tietoa.
- **Kyseenalaista** yhdessä lapsen kanssa. Kuinka voin tehdä tämän toisella tavalla?
- **Keksi, kokeile ja kehitä.** Kokeilemalla voi päästä erilaisten ratkaisujen äärelle.
- **Oppi se on kantapäänkin kautta opittu.** Virheet kuuluvat elämään, ja niistä voi oppia. Siinä voi oppia rajoista ja saada jännityksenkin makua. (Laimio ym. 2021, 175.)

Kehitysvammaisten lasten osallisuudesta on määritelty myös lasten oikeuksien sopimuksessa, artiklassa 23§. Lasten oikeuksien sopimuksen vammaisia lapsia käsittelevässä artiklassa 23 on hyvin esitelty yhteisön, mutta myös ympäristön merkitys siihen, kuinka merkittävää on saada olla oma itsensä, ja kuinka paljon se vaatiikaan. Artiklassa kerrotaan, kuinka vammaisten lasten kuuluisi saada nauttia täysipainoisesta ja hyvästä elämästä, joka takaa lapsille ihmisarvon, edistää itseluottamusta ja helpottaa lapsen aktiivista osallistumista yhteisönsä toimintaa. (Yleissopimus lasten oikeuksista 1991/60 §23.) Aikuisten tehtävänä on luoda nämä mahdollistavat olosuhteet omalla toiminnallaan vammaisille lapsille, koska lasten mahdollisuus elää omannäköistä elämää riippuu suureksi osaksi hänet ympäröivistä aikuisista.

Lasten kanssa työskennellessä työntekijän on hyvä pohtia omia käytäntöjään ja ajatuksiaan lasten osallistamisesta. Lasten osallistaminen vaatii työntekijältä yhteistyötaitoja, kuuntelemisen taitoa sekä mielipiteiden huomioonottoa. Yksittäistenkin työntekijöiden panos lasten osallisuuden toteutumiseksi on suuri, mutta yksi merkittävä rooli on myös organisaatiolla. Kun organisaatio tarjoaa siihen mahdollisuuden, ja panostaa lasten oikeuksien toteutumiseen, työntekijöiden on luontaista panostaa yhteiseen tavoitteeseen. (THL 2023a.) Työntekijöiden ammattitaidolla ja vuorovaikutustaidoilla on suuri merkitys lasten itsemääräämisoikeuden ja osallisuuden toteutumiseksi. Yksi keino tukea ja parantaa lasten osallisuuden toteutumista, on panostaa työntekijöiden

osaamiseen ja ymmärrykseen lasten osallisuuden moninaisuudesta (Laimio ym. 2021, 181).

6 OPINNÄYTETYÖN TULOKSET

Keräsin opinnäytetyöni aineiston sähköisellä kyselylomakkeella Rinnekodit Hillan ja Pyryn työntekijöiltä. Kyselylomakkeeseen vastasi 13 työntekijää 22 työntekijästä, eli vastausprosentti kaikista työntekijöistä oli hieman vajaa 60 %. Kyselylomakkeen pohjana toimi laki kehitysvammaisten erityishuollosta, ja suurin osa kysymyksistä liittyi lakien pykäliin, joita pienryhmäkoti on velvollinen noudattamaan. Lakien jälkeen kyselylomakkeessa on 10 kysymystä tai väittämää, jotka eivät liity suoranaisesti mihinkään lakiin, vaan antoi muuten tärkeää tietoa opinnäytetyölleni. Käsittelen kyselylomakkeesta saatavan aineiston sisällönanalyysin avulla.

6.1 Itsemääräämisoikeus ja osallisuus

Asiakkaan itsenäinen suoriutuminen

Vastaajista yli 90 % kokee edistävän asiakkaan itsenäistä suoriutumista arkisissa toimissa joko hyvin tai todella hyvin. Laki kehitysvammaisten erityishuollosta säättää, että erityishuoltoa toteuttaessa on otettava huomioon asukkaiden yksilölliset toiveet, mielipide, etu sekä yksilölliset tarpeet. Yli 90 % vastaajista kokee ottavansa huomioon asukkaiden yksilölliset toiveet, mielipiteen, edun ja yksilölliset tarpeet joko hyvin tai todella hyvin. Suurin osa vastaajista kokee edistävän asiakkaan itsenäistä suoriutumista, joka on yksi tärkeä osa itsemääräämisoikeuden ja osallisuuden toteutumista ja edistämistä.

Työntekijöiden perehtyminen itsemääräämisoikeuteen ja osallisuuteen

Kyselyyn vastanneista työntekijöistä yli 90 % vastasi saaneensa joko hyvän tai todella hyvän perehdytyksen lasten ja nuorten osallisuuden ja itsemääräämisoikeuden toteutumisen tueksi. Työntekijöiden merkitys lasten osallisuuden kokemiseen on hyvin merkittävä. Vaikka lainsäädännöllä on turvattu lasten osallisuuden ja itsemääräämisoikeuden toteutuminen, se ei riitä, jos resursseja käytännössä ei ole. Erityisen merkittävää riittävien resurssien lisäksi, on lasten kanssa työskentelevien ammattilaisten asenteilla ja vuorovaikutustaidoilla. (Vammaisen lapsen näkemysten selvittäminen 2016.)

Sen takia olen kysynyt kyselyssäni työntekijöiden asenteista ja käytänteistä, koska sillä on suora vaikutus asiakkaiden itsemääräämisoikeuteen ja osallisuuteen.

Lähes jokainen vastaajista, yli 90 % on perehtynyt jokaisen asiakkaan hoito- ja kasvatussuunnitelmaan. Hieman yli 80 % vastaajista on perehtynyt jokaisen asukkaan itsemääräämisoikeussuunnitelmaan. On tärkeää, että jokainen työntekijä on perehtynyt hoito- ja kasvatussuunnitelmiin, sekä itsemääräämisoikeussuunnitelmiin, koska heidän tiedoilla ja taidoilla on suuri merkitys lasten osallisuuden ja itsemääräämisoikeuden toteutumiseksi. Hoito- ja kasvatussuunnitelmat, sekä itsemääräämisoikeussuunnitelmat pitävät sisällään esimerkiksi tärkeää tietoa lapsen yksilöllisistä toimintatavoista, joilla tuetaan lapsen itsemääräämisoikeuden ja osallisuuden toteutumista.

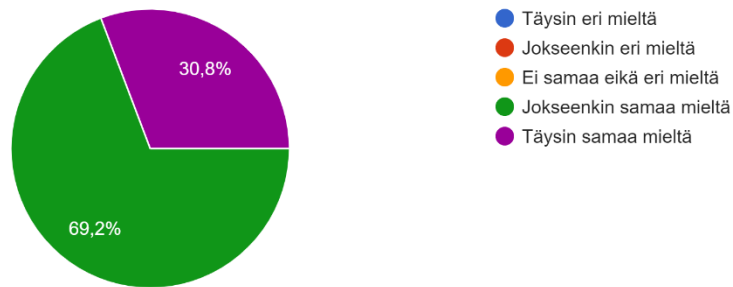
Vastaajista yli 90 % vastasi, että he ovat tunnistaneet jonkun verran yksilöllisiä eroja työntekijöissä ja heidän käytöksessään liittyen lasten itsemääräämisoikeuden ja osallisuuden toteutumiseksi. Lukema on hieman huolestuttava, sillä työntekijöillä kuuluisi olla yhteinen linja lasten itsemääräämisoikeuden ja osallisuuden toteuttamiselle. Olisi tärkeää, että työntekijät pystyisivät työyhteisössä keskustelemaan mahdollisista epäkohdista, jotka nousevat esiin. On kuitenkin ymmärrettävää, että voi olla haastavaa kyseenalaistaa toisten työntekijöiden toimintatapoja, mutta sillä voitaisiin mahdollisesti edistää lasten ja nuorten osallisuuden ja itsemääräämisoikeuden toteutumista.

Itsemääräämisoikeuden ja osallisuuden toteutuminen

Kaikki kyselyyn vastaajat vastasivat, että lasten ja nuorten itsemääräämisoikeutta kunnioitetaan ja edistetään pienryhmäkodissa. Vaihtoehtoista valittiin pelkästään täysin samaa mieltä, tai jokseenkin samaa mieltä. Lukemat ovat hyviä, eikä jakaumaa ollut (kuvio 1).

19. Lasten ja nuorten itsemääräämisoikeutta kunnioitetaan ja edistetään pienryhmäkodissa.

13 vastausta

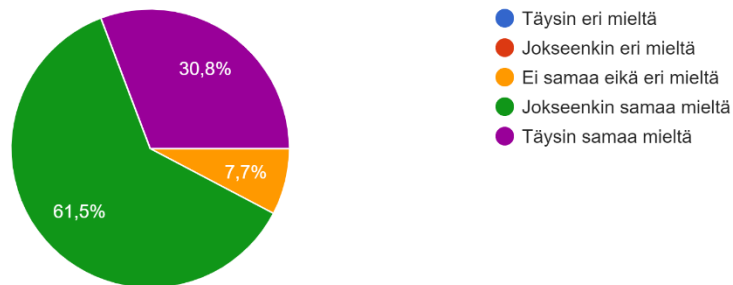

Kuvio 1. Lasten ja nuorten itsemääräämisoikeutta kunnioitetaan ja edistetään pienryhmäkodissa.

Väitteeseen, lasten ja nuorten osallisuus toteutuu ja sitä edistetään pienryhmäkodissa, yli 90 % vastaajista vastasi täysin samaa mieltä tai jokseenkin samaa mieltä. Tässä jakaumaa oli yhden vastaajan verran enemmän, kuin itsemääräämisoikeuden toteutumisessa (kuviot 2).

20. Lasten ja nuorten osallisuus toteutuu ja sitä edistetään pienryhmäkodissa.

13 vastausta

Kuvio 2. Lasten ja nuorten osallisuus toteutuu ja sitä edistetään pienryhmäkodissa.

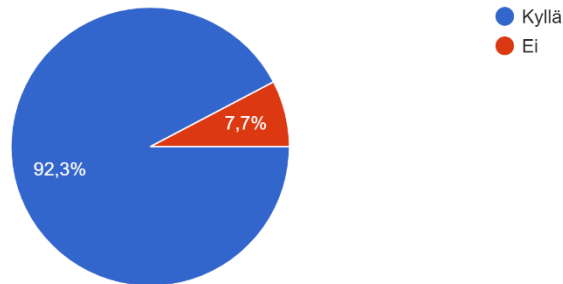
Rajoitustoimenpiteiden käytön arviointi

Jos erityishuoltoa annettaessa on käytetty rajoitustoimenpiteitä, toimintayksikössä on arvioitava näiden toimenpiteiden käyttöön johtaneet syyt sekä kehittää menetelmiä niiden vähentämiseksi tulevaisuudessa toimintayksikössä (Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 1977/519 § 3:42). Yli 90 % vastaajista vastasi, että työpaikalla toteutetaan tätä lain vaatimaa arviointia,

joiden avulla voidaan vähentää mahdollisia rajoitustoimenpiteitä ja niiden käyttöä (kuvio 3).

7. Arvioitko yhdessä rajoitustoimenpiteen käyttöön johtaneita syitä ja keinoja, joiden avulla voidaan jatkossa vähentää mahdollisia rajoitustoimenpiteiden käyttöä?

13 vastausta

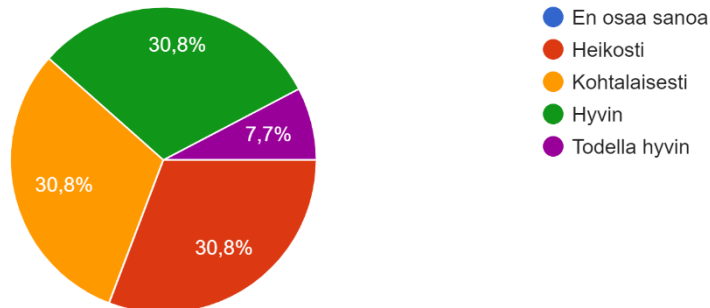
Kuvio 3. Arvioitko yhdessä rajoitustoimenpiteen käyttöön johtaneita syitä ja keinoja, joiden avulla voidaan vähentää mahdollisia rajoitustoimenpiteiden käyttöä.

Yli 90 % kyselyyn vastanneista vastasi, että kiinnipidot kohdennetaan aina tai lähes lain mukaisesti. Lyhytaikaisen erilläänpitämisen säädökset huomioidaan jokaisen erilläänpidon kohdalla hyvin tai todella hyvin hieman vajaan 80 % työntekijöiden mielestä.

Kysymyksenä oli, toteutuuko jokaisen rajoitustoimenpiteen jälkeen lain mukainen rajoitustoimenpiteen jälkiselvittely ja kirjaus. Vastaukset olivat hyvin jakautuneita ja ristiriitaisia keskenään (kuvio 4). Vastaaajista hieman vajaan 40 % oli vastannut, että rajoitustoimenpiteen jälkeen jälkiselvittely ja kirjaus toteutuu todella hyvin tai hyvin. Noin 30 % oli vastannut, että jälkiselvittely ja kirjaus toteutuu kohtalaisesti. Samat 30 % oli vastannut, että jälkiselvittely ja kirjaus tapahtuu heikosti. Jakauma on aika laaja, ja se herättää mielenkiinnon, miksi näin on vastattu, ja mikä jakaa mielipiteitä näin moneen eri kategoriaan? Myös kyselyn muissa vastauksissa nousi esiin se, että rajoitustoimenpiteiden jälkiselvittelyssä ja kirjauksissa on huomattu puutteita.

12. Toteutuuko jokaisen rajoitustoimenpiteen jälkeen lain mukainen rajoitustoimenpiteen jälkiselvittely ja kirjaus?

13 vastausta

Kuvio 4. Toteutuuko jokaisen rajoitustoimenpiteen jälkeen lain mukainen rajoitustoimenpiteen jälkiselvittely ja kirjaus.

6.2 Itsemääräämisoikeuden ja osallisuuden kehittämiskohteet

Itsemääräämisoikeuden ja osallisuuden riskitekijät

Yksikössä esiin nousevia epäkohtia, jotka uhkaavat osallisuuden ja itsemääräämisoikeuden toteutumista, olivat kiire, asiakkaan puolesta tekeminen, sekä asiakasryhmien haastavuus aktiviteettien valinnassa. Sen lisäksi kyselyssä oli mainittu rajoitustoimenpiteiden tahaton tai tahallinen puutteellinen kirjaus, sekä haastavissa tilanteissa rajoittamisen käyttäminen ennen muita vaihtoehtoja.

Muita tekijöitä, jotka riskeeraavat itsemääräämisoikeuden ja osallisuuden toteutumista vastaajien mielestä, olivat henkilökuntavaje, erilaiset erityislapset samassa pienryhmäkodissa, asukkaiden eritasoisuus, sekä työntekijöiden asenteet. Yhden noston haluan tästä avoimesta kysymyksestä nostaa, ja vastaajan kommentti menee näin:

”Itsemääräämisoikeuden vahvistaminen voi heikentää osallisuuden toteutumista ja toisin päin. Esim. Yritetään osallistaa yksikön toimintaan, mutta asukas kieltäytyy tarjotuista aktiviteeteista.”

On tärkeää muistaa, että lapsi voi kokea osallisuuden tunteen, vaikka hän kieltäytyisikin tarjotusta toiminnasta. Tärkeintä ei ole itsessään mikään toiminta tai mielipiteen ilmaisu, vaan se, että lapsi kokee voivansa vapaasti valita tarjotusta mahdollisuudesta. Kieltäytyminen on siis yksi osallisuuden monista muodoista. (Vammaisen lapsen näkemysten selvittäminen 2016.)

Itsemääräämisoikeuden ja osallisuuden edistäminen työntekijöiden näkökulmasta

Kyselyyn vastanneiden mielestä asukkaiden osallisuutta ja itsemääräämisoikeutta voisi edistää muun muassa vaatimalla asukkaita tekemään enemmän asioita itse, ja antamalla siihen reilusti aikaa. Asukkaiden puolesta tekeminen pitäisi lopettaa, ja lisätä kannustusta osallistumaan ja tekemään omia valintoja. Toimintakykyisempien asiakkaiden kohdalla tulisi huomioida se, että asiakkaat pyrkisivät toimimaan mahdollisimman itsenäisesti. Vastajan suora kommentti menee näin:

”Huomioida toimintakykyisimpien asiakkaiden kohdalla, että saavat valita itse esimerkiksi vaatteensa ja tuetaan tekemään päivittäiset toiminnot itsenäisesti sen verran, kuin mahdollista. Myös esimerkiksi asukaskokouksiin osallistumista voitaisiin tukea esimerkiksi kuvin, jotta puhumattomat voisivat paremmin osallistua.”

Kommunikoinnin merkitys nousi esille vastauksissa, ja siellä oli mainittu esimerkiksi kuvakommunikaation merkitys osallisuuden kokemuksissa puhumattomien asukkaiden kohdalla. Osallistaminen nousi myös esille monissa vastauksissa, ja tärkeää nimenomaan olisi kaikkien asukkaiden osallistaminen. Työntekijöille on ominaista, että he kuuntelevat ja osallistavat enemmän asukkaita, jotka ovat aikuisten näkökulmasta helppoja, ulospäinsuuntautuneita ja jotka kommunikoivat puheella tai kirjoittamalla (Laimio ym. 2021, 210). Vastauksissa oli mainittu se, että usein samat asukkaat tekevät paljon asioita ja esimerkiksi kotitöitä, kun taas toisia ei osallisteta riittävästi joko ajan-, tai työntekijäpuutteen vuoksi.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tärkein tutkimuskysymykseni tässä opinnäytetyössäni oli se, kuinka pienryhmäkodissa asuvan lapsen itsemääräämisoikeus ja osallisuus toteutuu. Kyselylomakkeessa kysyin erikseen sekä itsemääräämisoikeuden että osallisuuden toteutumisesta ja edistämisestä. Työntekijöiden mukaan lasten ja nuorten itsemääräämisoikeutta kunnioitetaan ja sitä edistetään pienryhmäkodissa. Kyselyyn vastanneista työntekijöistä yli 90 % vastasi täysin samaa mieltä tai jokseenkin samaa mieltä. Tästä voi siis vetää johtopäätöksen, että lasten ja nuorten itsemääräämisoikeus toteutuu pienryhmäkodissa.

Osallisuuden toteutumisen väitteeseen tuli yhden vastaajan verran eroa, kuin itsemääräämisoikeuden toteutumiseen. Kysymykseen lasten ja nuorten osallisuus toteutuu ja sitä edistetään pienryhmäkodissa yli 90 % vastaajista vastasi täysin samaa mieltä tai jokseenkin samaa mieltä. Yksi vastaaja vastasi ei samaa eikä eri mieltä. Suurin osa työntekijöistä kuitenkin on sitä mieltä, että lasten ja nuorten osallisuus toteutuu ja sitä edistetään. Johtopäätöksenä voikin sanoa, että lasten ja nuorten osallisuus ja itsemääräämisoikeus toteutuu Pienryhmäkodit Hilla ja Pyry-yksikössä. Sain siis suhteellisen selkeän vastauksen ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni.

Kyselystä nousi esiin myös epäkohtia, jotka ovat riskeeranneet osallisuuden ja itsemääräämisoikeuden toteutumista tässä yksikössä, mutta mitään ylitsepääsemätöntä sieltä ei noussut. Kaikki työssä nousseet epäkohdat ovat selvästi muutettavissa pienilläkin teoilla. Epäkohdat, joita kyselystä nousi, liittyivät lähes kaikki työntekijöihin, heidän asenteisiinsa tai käyttäytymisiin, ei niinkään lapsiin ja nuoriin. Se kertoo paljon siitä, kuinka merkittävä rooli työntekijöillä onkaan lasten ja nuorten osallisuuden ja itsemääräämisoikeuden toteutumisessa. Rajoitustoimenpiteiden käytön jälkeinen kirjaus ja jälkiselvittely jakoi kyselyssä selvästi eniten mielipiteitä. Siihen olisi jatkossa todella tärkeää kiinnittää huomiota ja panostaa jälkiselvittelyyn ja kirjaukseen. Niiden avulla turvataan niin työntekijöiden kuin asiakkaidenkin etua ja oikeuksia.

Toinen tutkimuskysymykseni opinnäytetyössäni oli se, kuinka työntekijät voisivat edistää itsemääräämisoikeuden ja osallisuuden toteutumista. Kyselylomakkeesta nousi montakin ehdotusta, jolla näitä asioita voitaisiin parantaa. Suurin osa kehittämissuhteista liittyy työntekijöihin ja heidän asenteisiinsa tai käyttäytymisiinsä. Työntekijöillä pitäisi vaatia enemmän asukkailta, ja antaa heille enemmän aikaa. Työntekijöiden täytyisi kannustaa asukkaita enemmän itsenäisempään ja osallistavampaan arkeen, ja panostaa kommunikoinnin kehittämiseen. Kommunikointia voisi kehittää esimerkiksi kuvakommunikaatiota hyödyntämällä, niin kuin kyselystä nousi esiin. Vaikka muut kommunikointikeinot kuin puhe, ovat usein aikaa vieviä ja vaivalloisempia, ne ovat tärkeitä juuri niille lapsille, jotka eivät voi puheella kommunikoida ja ilmaista näkemyksiään. Se ei kuitenkaan ole mikään syy sivuuttaa kommunikaatiotilanteessa lasta, joka tarvitsee enemmän apua ja tukea mielipiteidensä ilmaisuun. (Kivistö & Nygård 2019, 25). Kyselystä nousseet kiire ja työntekijäpula ovat sellaisia asioita, joihin yksittäiset työntekijät eivät voi suoranaisesti vaikuttaa, vaan viesti täytyy osoittaa esimerkiksi esihenkilölle. On organisaation tehtävä tehdä päätöksiä siitä, kuinka paljon resursseja on käytettävissä, ja ennen kaikkea organisaation vastuulla on järjestää kiireetöntä aikaa työntekijöille lasten kanssa (Kivistö & Nygård 2019, 26). On todella yleistä, että työpaikalla voi tuntea kiirettä, mutta tällaisessa yksikössä se on harmillista, koska se vaikuttaa suoraan siihen, että työntekijöillä on vähemmän aikaa asukkaille, joka taas voi riskeerata itsemääräämisoikeuden ja osallisuuden toteutumista.

Rajoitustoimenpiteiden käytön arviointi kyselylomakkeen vastausten mukaan toteutuu pääosin hyvin, joka on tärkeää lasten itsemääräämisoikeutta ajatellen. Ainoa kyselystä noussut epäkohta oli rajoitustoimenpiteen jälkeen lain mukainen rajoitustoimenpiteen jälkiselvittely ja kirjaus, joka jakoi yllättävän paljon mielipiteitä. Neljän työntekijöiden mielestä kirjaus ja jälkiselvittely tapahtuu heikosti, kun taas viiden työntekijän mielestä hyvin tai todella hyvin. Myös näiden kahden vaihtoehdon väliltä on vastattu, että jälkiselvittely ja kirjaus tapahtuu kohtalaisesti neljän työntekijän mielestä. Olisi hyvin mielenkiintoista saada tietää, mitä vastaajat ovat ajatelleet tästä kysymyksestä, koska jakauma on niin laaja.

Selvästi tähän on syytä panostaa ja pyrkiä siihen, että jälkiselvittely ja kirjaus toteutuisi todella hyvin ja ennen kaikkea lainmukaisesti.

Mielestäni tutkimukseni tulokset ovat yleistettävissä tässä työpaikassa, koska työntekijöistä yli 50 % vastasi kyselylomakkeeseen. Vastauksissa olisi voinut olla enemmän hajantaa, jos kaikki työntekijät olisivat vastanneet kyselyyn, ja esimerkiksi kehittämiskohteitakin olisi voinut tulla runsaammin. Toisaalta näissä 13 vastauksessa oli todella paljon samaa, myös avoimissa kysymyksissä, joten uskon, että vastaukset ovat oikeasti tosia ja realistisia tässä työpaikan arjessa.

8 POHDINTA

Sain opinnäytetyölläni aikaan lähes juuri sellaisia tuloksia, kuin olin odottanutkin. Olisi ollut mielenkiintoista, jos jokainen työntekijä olisi vastannut kyselylomakkeeseen, jotta tulokset olisivat täysin luotettavia, mutta olen kuitenkin ihan tyytyväinen siihen, että yli puolet työntekijöistä kokivat tärkeäksi vastata kyselyyn. Sain todella selkeitä vastauksia tutkimuskysymyksiini, ja niistä oli helppo vetää johtopäätöksiä. Toivon, että opinnäytetyölläni on Rinnekodit Hillan ja Pyryn yksikölle hyötyä, ja kehittämisideat otetaan hyvillä mielin vastaan. Kaikki kehittämiskohteet ovat realistisesti muutettavissa. Ennen kaikkea toivon, että lasten ja nuorten itsemääräämisoikeutta ja osallisuutta kunnioitetaan ja sitä edistetään yhä entisestään. Jos kyselyyn vastaaminen ei herätellyt riittävästi työntekijöitä, toivon, että omalla esitelmälläni, jonka tuotan rinnekodit Hillaan ja Pyryyn opinnäytetyön tuloksista, herättelisi lisää. Uskon, että suurin osa työntekijöistä on opinnäytetyön tuloksista samaa mieltä, ja yhtyvät ongelmakohtiin, joita nousi opinnäytetyön materiaalista esiin.

Opinnäytetyötä tehdessä haastavuutta lisäsi se, että aiheeni oli rajautunut lapsiin ja nuoriin. Tosi iso osa materiaalista, mitä löytyy kehitysvammaisten itsemääräämisoikeudesta ja osallisuudesta, keskittyy yleisesti täysi-ikäisiin kehitysvammaisiin. Lasten ja nuorten näkökulmasta materiaalia oli vähemmän, ja joutui miettimään, päteekö lähteet juuri minun aiheeseeni. Olisi ollut todella mielenkiintoista perehtyä enemmän tutkimuksiin jotka liittyvät suoraan kehitysvammaisiin lapsiin. Jatkotutkimusaiheina olisi mielenkiintoista tutkia monesta eri Rinnekotien yksiköstä osallisuuden ja itsemääräämisoikeuden toteutumista, esimerkiksi Oulun alueen yksiköistä. Alaikäisten kehitysvammaisten asumisyksiköitä on todella vähän etenkin Oulun alueella, joten myös aikuisten tai nuorten aikuisten kokemusten tutkiminen voisi olla hyvin mielenkiintoista. Vammaisten ihmisten itsemääräämisoikeudesta ja osallisuudesta on tehty aika paljonkin opinnäytetöitä, mutta tutkimukset lasten tai nuorten näkökulmasta ovat huomattavasti harvemmassa. Pienryhmäkodit Hillaan ja Pyryyn voisi tehdä esimerkiksi toiminnallisen opinnäytetyön kuvakommunikaatioon liittyen, jolla voitaisiin edistää lasten osallisuuden toteutumista.

Opinnäytetyö on ollut prosessina hyvin opettavainen ja antoisa. Saavutin mielestäni kaikki opinnäytetyölleni asettamani tavoitteet. Opinnäytetyö on opettanut paljon sinnikkyyttä ja kärsivällisyyttä, ja koko opinnäytetyö laajuudessaan kasvattanut itseluottamusta. Yksi iso oppi on ollut keskeneräisyyden sietäminen, kun kaikkea voi tehdä heti alta pois. Opinnäytetyöni alkoi suunnitelman tekemisellä, joka tuntui silloin erityisen haastavalta, kun alitajunnassa stressasin etukäteen varsinaisen opinnäytetyön tekoa. Pienin askelin kuitenkin etenin kohti opinnäytetyön varsinaista tekoa, eikä se ollutkaan niin iso musta möykky, kuin aikaisemmin ajattelin. Vaikka opinnäytetyössä oli paljon virallistakin puolta kuten tutkimusluvan hakeminen eettiseltä lautakunnalta, se oli oikein opettavaista, vaikkakin aikaavievää. Opinnäytetyö on vaatinut pitkäjänteisyyttä enemmän kuin mikään muu osa opinnoissa. Olen kokenut opinnäytetyöni aiheen todella tärkeäksi ja ajankohtaiseksi, ja olen todella tyytyväinen, että tein tutkimuksen juuri tästä aiheesta, ja juuri tähän Rinnekotien yksikköön. Rinnekotien visio ”Jokaisella ihmisarvoinen elämä” on kannustanut tekemään töitä kehitysvammaisten lasten ja nuorten parempien oikeuksien puolesta, niin työpaikalla työn kautta, kuin tätä opinnäytetyötä tehdessä (Rinnekodit 2023a). Olen todella tyytyväinen oppimaani, ja voin rehellisesti sanoa olevani ylpeä opinnäytetyöstäni.

LÄHTEET

Aivosäätiö 2023. Kehitysvammat. Viitattu 14.12.2023.
<https://www.aivosaatio.fi/diagnoosi/kehitysvammat/>

Kivistö, M & Nygård, M. 2019. Yhdessä eteenpäin- asiakasosallisuus vammaissosiaalityössä.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/139148/URN_ISBN_978-952-343-293-2.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 23.6.1977/519. Viitattu 26.3.2024.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1977/19770519>

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista. 22.9.2000/812. Viitattu 2.4.2024. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812>

Opetushallitus 2023. Lasten osallisuus. Viitattu 9.11.2023.
<https://www.oph.fi/fi/opettajat-ja-kasvattajat/lasten-osallisuus>

Pihlaja, P. & Viitala, R. 2022. Varhaiserityiskasvatus. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.

Puusa, A. & Juuti, P. 2020. Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Gaudeamus.

Rinnekodit 2023a. Arvot, visio ja missio. Viitattu 17.12.2023.
<https://www.rinnekodit.fi/tietoa-meista/arvot-visio-ja-missio/>

Rinnekodit 2023b. Pienryhmäkodit. Viitattu 1.12.2023.
<https://www.rinnekodit.fi/palvelut/pienryhmakodit/>

Rinnekodit 2024. Lupaprosessi lue tämä ennen kuin etenet. Viitattu 2.4.2024.
<https://www.hdl.fi/blog/lupaprosessi-lue-tama-ennen-kuin-etenet/>

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731. Viitattu 16.11.2023.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731#L2>

Teittinen, A., Kivistö, M., Tarviainen, M. & Hautala, S. 2021. Vammaiset ihmiset kansalaisina. Tampere: Kustannusosakeyhtiö Vastapaino.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2023a. Lapsen osallisuus. Viitattu 16.12.2023.
<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lapsen-osallisuus>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2023b. Uusi vammaispalvelulaki. <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/vammaispalvelujen-kasikirja/ajankohtaista/uusi-vammaispalvelulaki>

Terveyskirjasto 2021. Viitattu 7.12.2023. <https://www.terveyskirjasto.fi/dlk00556>

Terveyskirjasto 2023. Lapsen kehitysvammaisuus. Viitattu 12.3.2023. <https://www.terveyskyla.fi/lastentalo/tietoa-lasten-sairauksista/kehitykselliset-poikkeavuudet-ja-oppimisvaikeudet-lapsilla/lapsen-kehitysvammaisuus>

Tulensalo, H., Kalliomeri, R., & Laimio, J. 2021. Kohti lapsen näköistä osallisuutta. Pelastakaa Lapset Ry.

Tukiliitto 2023a. Mitä itsemääräämisoikeus on? Viitattu 9.11.2023. <https://www.tukiliitto.fi/tuki-ja-neuvot/itsemaaraamisoikeus/mita-itsemaaraamisoikeus-on/>

Tukiliitto 2023b. Vammaisen lapsen oikeudet. Viitattu 24.11.2023. <https://www.tukiliitto.fi/tuki-ja-neuvot/perus-ja-ihmisoikeudet/vammaisen-lapsen-oikeudet/>

Tuomi, J., & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2021. Viitattu 8.12.2023. <https://tenk.fi/fi/tiedetilppi/hyva-tieteellinen-kaytanta-htk>

Vammaisen lapsen näkemysten selvittäminen 2016. Opas sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisille. Viitattu 6.5.2024. <https://lskl.e-julkaisu.com/vammaisen-lapsen-nakemysten-selvittaminen/>

Vernereri 2022a. Itsemääräämisoikeus. Viitattu 13.12.2023. <https://www.verneri.net/yleis/itsemaaraamisoikeus>

Vernereri 2023b. Itsemääräämisoikeus ja lainsäädäntö. Viitattu 14.12.2023. <https://verneri.net/yleis/itsemaaraamisoikeus-ja-lainsaadanto>

Vilka, H. 2007. Tutki ja mittaa. Määrällisen tutkimuksen perusteita. Helsinki: Tammi. https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/98723/Tutki-ja-mittaa_2007.pdf

Yleissopimus lasten oikeuksista 1991/60. Viitattu 13.3.2024. https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060/19910060_2#idm46651396208768

Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 2016/27. Viitattu 14.11.2023. https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2016/20160027/20160027_2#idm46434450911856

LIITTEET

Liite 1 Kyselylomake Rinnekodit Hilla ja Pyry

Liite 1 1(12) Kyselylomake Rinnekodit Hilla ja Pyry

23.1.2024 11.39

KYSELYLOMAKE RINNEKODIT HILLA JA PYRY

KYSELYLOMAKE RINNEKODIT HILLA JA PYRY

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta, §42

* Pakollinen kysymys

1. Kuinka hyvin otat huomioon asukkaiden mielipiteen, toivomukset, edun ja yksilölliset tarpeet? *

42§ Erityishuoltoa toteutettaessa on otettava huomioon erityishuollossa olevan henkilön toivomukset, mielipide, etu ja yksilölliset tarpeet. Erityishuollossa olevalle henkilölle on turvattava mahdollisuus osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan. Erityishuollossa olevan henkilön hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta on ylläpidettävä ja edistettävä.

Merkitse vain yksi soikio riviä kohden.

	Heikosti	Kohtalaisesti	Hyvin	Todella hyvin
Asiakkaan toivomukset	☐	☐	☐	☐
Mielipide	☐	☐	☐	☐
Etu	☐	☐	☐	☐
Yksilölliset tarpeet	☐	☐	☐	☐

2. Kuinka hyvin edistät asiakkaan itsenäistä suoriutumista arkisissa toimissa? *

42a§ Erityishuollossa olevan henkilön palvelu- ja hoitosuunnitelmaan on kirjattava toimenpiteet, joilla tuetaan ja edistetään henkilön itsenäistä suoriutumista –"

Merkitse vain yksi soikio.

- Huonosti
- Kohtalaisesti
- Hyvin
- Todella hyvin

Liite 1 2(12) Kyselylomake Rinnekodit Hilla ja Pyry

23.1.2024 11.39

KYSELYLOMAKE RINNEKODIT HILLA JA PYRY

3. Koetko, että olet saanut riittävän perehdytyksen lasten ja nuorten osallisuuden ja itsemääräämisoikeuden toteutumisen tueksi? *

42 a § Erytishuoltoa annettaessa on huolehdittava, että:

1) vaativan moniammatillisen tuen yksikön henkilökunta perehdytetään ja ohjeistetaan työmenetelmiin ja keinoihin, joiden avulla tuetaan ja edistetään erityishuollossa olevien henkilöiden itsenäistä suoriutumista ja itsemääräämisoikeuden toteutumista;

Merkitse vain yksi soikio.

- En ollenkaan
- Heikosti
- Kohtalaisesti
- Hyvin
- Todella hyvin

4. Toteutuuko tässä yksikössä jokaisen asiakkaan kohdalla hoito- ja kasvatussuunnitelma? *

42a§ Erytishuollossa olevan henkilön palvelu- ja hoitosuunnitelmaan on kirjattava toimenpiteet, joilla tuetaan ja edistetään henkilön itsenäistä suoriutumista ja itsemääräämisoikeuden toteutumista. Palvelu- ja hoitosuunnitelma on tarkistettava tarvittaessa, kuitenkin vähintään kuuden kuukauden välein, ellei se ole ilmeisen tarpeetonta. Palvelu- ja hoitosuunnitelmaa tarkistettaessa tulee erityisesti arvioida käytetyn rajoitustoimenpiteen vaikutusta palvelu- ja hoitosuunnitelmaan sekä erityishuolto-ohjelmaan.

Merkitse vain yksi soikio.

- En osaa sanoa
- Kyllä
- Ei

Liite 1 3(12) Kyselylomake Rinnekodit Hilla ja Pyry

23.1.2024 11:39

KYSELYLOMAKE RINNEKODIT HILLA JA PYRY

5. Toteutuuko yksikössä asiakassuunnitelman tarkoitus ja lain vaatimat toimet? *
- 42a§ Erytishuollossa olevan henkilön asiakassuunnitelmaan on kirjattava toimenpiteet, joilla tuetaan ja edistetään henkilön itsenäistä suoriutumista ja itsemääräämisoikeuden toteutumista. Asiakassuunnitelma on tarkistettava tarvittaessa, kuitenkin vähintään kuuden kuukauden välein, ellei se ole ilmeisen tarpeetonta. Asiakassuunnitelmaa tarkistettaessa tulee erityisesti arvioida käytetyn rajoitustoimenpiteen vaikutusta asiakassuunnitelmaan.

Merkitse vain yksi soikio.

- En osaa sanoa
- Heikosti
- Kohtalaisesti
- Hyvin
- Todella hyvin

Liite 1 4(12) Kyselylomake Rinnekodit Hilla ja Pyry

23.1.2024 11:39

KYSELYLOMAKE RINNEKODIT HILLA JA PYRY

6. Tunnistatko omassa työssäsi seuraavat lain vaatimat rajoitustoimenpiteiden käytön yleiset edellytykset? *

42d§

Merkitse vain yksi soikio riviä kohden.

	En	Lähes aina	Aina
Erityishuollossa oleva henkilö ei kykene tekemään hoitoaan ja huolenpitoaan koskevia ratkaisuja eikä ymmärtämään käyttäytymisensä seurauksia	☐	☐	☐
Rajoitustoimenpiteen käyttäminen on välttämätöntä hänen terveytensä tai turvallisuutensa taikka muiden terveyden tai turvallisuuden suojaamiseksi taikka merkittävän omaisuusvahingon ehkäisemiseksi	☐	☐	☐
Muut, lievemmat keinot eivät ole tilanteeseen soveltuvia tai riittäviä	☐	☐	☐

Liite 1 5(12) Kyselylomake Rinnekodit Hilla ja Pyry

23.1.2024 11.39

KYSELYLOMAKE RINNEKODIT HILLA JA PYRY

7. Arvioitko yhdessä rajoitustoimenpiteen käyttöön johtaneita syitä ja keinoja, joiden avulla voidaan jatkossa vähentää mahdollisia rajoitustoimenpiteiden käyttöä? *

42e§ Jos erityishuoltoa annettaessa on käytetty 42 f–42 n §:ssä tarkoitettua rajoitustoimenpidettä, toimintayksikössä on viipymättä arvioitava rajoitustoimenpiteen käyttöön johtaneita syitä ja keinoja, joiden avulla voidaan jatkossa vähentää rajoitustoimenpiteiden käyttöä yksikössä.

Merkitse vain yksi soikio.

Kyllä

Ei

8. Ovatko mahdolliset kiinnipitämiset ajoitettu ja kohdennettu 42f§ lain mukaisesti? *

42f§ Toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö voi pitää lyhytaikaisesti kiinni erityishuollossa olevasta henkilöstä rauhoittamistarkoituksessa. Kiinnipitäminen voi sisältää myös henkilön siirtämisen toimintayksikön tiloissa. Kiinnipitäminen on toteutettava hyväksyttävää hoidollista menetelmää käyttäen.

Ratkaisun kiinnipitämisestä tekee toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö.

Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.

en osaa sanoa

ei aina

lähes aina

aina

Muu: _____

Liite 1 6(12) Kyselylomake Rinnekodit Hilla ja Pyry

23.1.2024 11:39

KYSELYLOMAKE RINNEKODIT HILLA JA PYRY

9. Toteutuuko aineiden tai esineiden haltuunotto lain mukaisella tavalla? *

42g§ Toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö voi ottaa erityishuollossa olevalta henkilöltä toimintayksikön haltuun aineet ja esineet, jotka ominaisuuksiensa puolesta soveltuvat vaarantamaan vakavasti terveyttä tai turvallisuutta taikka merkittävästi vahingoittamaan omaisuutta ja joita todennäköisesti käytettäisiin tähän tarkoitukseen.

Toimintayksikön vastaavan johtajan on tehtävä haltuunotosta kirjallinen päätös, jollei aineita tai esineitä palauteta erityishuollossa olevalle henkilölle yhden vuorokauden kuluessa haltuunotosta.

Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.

- En osaa sanoa
- Heikosti
- Kohtalaisesti
- Hyvin
- Todella hyvin
- Muu: _____

10. Huomioidaanko lyhytaikaisen erilläänpitämisen säädökset jokaisen erilläänpidon kohdalla? *

42i§ Toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö voi viedä erityishuollossa olevan henkilön tämän vastustuksesta riippumatta lyhytaikaisesti, enintään kahdeksi tunniksi, erilleen muista henkilöistä rauhoittamistarkoituksessa. Erillään pitämiseen käytettävän huoneen oven voi tarvittaessa lukita.

Toimintayksikön henkilökuntaan kuuluvan sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilön on valvottava erillään pidettävää henkilöä koko erillään pitämisen ajan olemalla hänen kanssaan samassa tilassa tai sen välittömässä läheisyydessä niin, että henkilökunnalla on mahdollisuus saada yhteys erillään pidettävään henkilöön. Myös erillään pidettävällä henkilöllä on oltava mahdollisuus saada yhteys henkilökuntaan.

Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.

- En osaa sanoa
- Heikosti
- Kohtalaisesti
- Hyvin
- Todella hyvin
- Muu: _____

Liite 1 7(12) Kyselylomake Rinnekodit Hilla ja Pyry

23.1.2024 11.39

KYSELYLOMAKE RINNEKODIT HILLA JA PYRY

11. Taatanko muiden henkilöiden liikkumisvapaus, kun osan asiakkaiden liikkumista rajoitetaan? *

42m§ Toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö voi valvoa erityishuollossa olevan henkilön liikkumista toimintayksikössä, poistumista toimintayksiköstä ja liikkumista toimintayksikön tai sen yhteydessä olevan piha-alueen ulkopuolella, jos henkilö muutoin todennäköisesti vaarantaisi oman terveytensä tai turvallisuutensa taikka muiden henkilöiden terveyden tai turvallisuuden. Valvottaessa henkilön liikkumista on erityisesti huolehdittava siitä, ettei muiden henkilöiden liikkumisvapautta rajoiteta.

Merkitse vain yksi soikio.

- Ei ollenkaan
- Heikosti
- Kohtalaisesti
- Hyvin
- Todella hyvin

Liite 1 8(12) Kyselylomake Rinnekodit Hilla ja Pyry

23.1.2024 11.39

KYSELYLOMAKE RINNEKODIT HILLA JA PYRY

12. Toteutuuko jokaisen rajoitustoimenpiteen jälkeen lain mukainen rajoitustoimenpiteen jälkiselvittely ja kirjaus? *

42o§ Jos erityishuollossa olevaan henkilöön on kohdistettu rajoitustoimenpide, rajoitustoimenpiteen käyttöä on arvioitava erityishuollossa olevan henkilön kanssa viipymättä sen käytön päättymisen jälkeen. Jälkiselvittelyssä on arvioitava rajoitustoimenpiteen perusteita ja keinoja, joiden avulla voidaan jatkossa välttää rajoitustoimenpiteiden käyttö.

Erytishuollossa olevaa henkilöä koskeviin asiakas- tai potilasasiakirjoihin on kirjattava:

- 1) 42 f–42 n §:ssä tarkoitetun rajoitustoimenpiteen käyttö ja sen perusteet;
- 2) henkilön näkemys rajoitustoimenpiteen käytöstä ja sen perusteista;
- 3) rajoitustoimenpiteen vaikutukset erityishuollossa olevaan henkilöön;
- 4) rajoitustoimenpiteen alkamis- ja päättymisajankohta;
- 5) rajoitustoimenpidettä koskevan ratkaisun tai päätöksen tehnyt ja toimenpiteen suorittanut henkilö.

Merkitse vain yksi soikio.

- En osaa sanoa
- Heikosti
- Kohtalaisesti
- Hyvin
- Todella hyvin

Liite 1 9(12) Kyselylomake Rinnekodit Hilla ja Pyry

23.1.2024 11.39

KYSELYLOMAKE RINNEKODIT HILLA JA PYRY

13. Toteutuuko rajoitustoimenpiteitä koskeva selvitys ja tiedoksianto työssänne? *
- 42p§ Eryityshuollossa olevalle henkilölle on viipymättä annettava selvitys rajoitustoimenpiteen sisällöstä ja perusteista sekä käytettävissä olevista oikeusturvakeinoista. Henkilön lailliselle edustajalle tai sosiaalihuollon asiakaslain 9 §:n 1 momentissa tarkoitettussa tilanteessa henkilön lailliselle edustajalle taikka hänen palvelujensa suunnitteluun ja toteuttamiseen osallistuvalla omaisellaan tai muulle läheiselleen mainittu selvitys on annettava vähintään kuukausittain. Selvitys on annettava ymmärrettävässä muodossa ja saavutettavalla tavalla ottaen huomioon vastaanottajan käyttämät kommunikaatiomenetelmät. Selvitys käytettyjen rajoitustoimenpiteiden sisällöstä ja perusteista on annettava lisäksi sosiaalihoitolain 42 §:ssä tarkoitettulle henkilön omatyöntekijälle kuukausittain.

Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.

- En osaa sanoa
- Kyllä
- Ei
- Muu: _____

14. Oletko perehtynyt jokaisen asiakkaan hoito- ja kasvatussuunnitelmaan? *

Merkitse vain yksi soikio.

- Kyllä
- En

15. Oletko perehtynyt jokaisen asukkaan itsemääräämisoikeussuunnitelmaan? *

Merkitse vain yksi soikio.

- Kyllä
- En

Liite 1 10(12) Kyselylomake Rinnekodit Hilla ja Pyry

23.1.2024 11.39

KYSELYLOMAKE RINNEKODIT HILLA JA PYRY

16. Tunnistatko yksilöllisiä eroja työntekijöissä ja heidän käytöksessään liittyen lasten itsemääräämisoikeuden ja osallisuuden toteutumiseen? *

Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.

- En osaa sanoa
 Ei ollenkaan
 Jonkun verran
 Paljon
 Huomattavasti
 Muu: _____

17. Toteutuuko työpaikalla yhteinen linja asiakkaita koskevissa asioissa? *

Merkitse vain yksi soikio.

- En osaa sanoa
 Heikosti
 Kohtalaisesti
 Hyvin
 Todella hyvin

18. Työyhteisössämme on helppo puuttua mahdollisiin työssä nouseviin epäkohtiin. *

Merkitse vain yksi soikio.

- Täysin eri mieltä
 Jokseenkin eri mieltä
 Ei samaa eikä eri mieltä
 Jokseenkin samaa mieltä
 Täysin samaa mieltä

Liite 1 11(12) Kyselylomake Rinnekodit Hilla ja Pyry

23.1.2024 11.39

KYSELYLOMAKE RINNEKODIT HILLA JA PYRY

19. Lasten ja nuorten itsemääräämisoikeutta kunnioitetaan ja edistetään pienryhmäkodissa. *

Merkitse vain yksi soikio.

- Täysin eri mieltä
- Jokseenkin eri mieltä
- Ei samaa eikä eri mieltä
- Jokseenkin samaa mieltä
- Täysin samaa mieltä

20. Lasten ja nuorten osallisuus toteutuu ja sitä edistetään pienryhmäkodissa. *

Merkitse vain yksi soikio.

- Täysin eri mieltä
- Jokseenkin eri mieltä
- Ei samaa eikä eri mieltä
- Jokseenkin samaa mieltä
- Täysin samaa mieltä

21. Kuinka asukkaiden osallisuutta ja itsemääräämisoikeutta voisi edistää?

Liite 1 12(12) Kyselylomake Rinnekodit Hilla ja Pyry

23.1.2024 11.39

KYSELYLOMAKE RINNEKODIT HILLA JA PYRY

22. Mitkä tekijät riskeeraavat itsemääräämisoikeuden tai osallisuuden toteutumista?

23. Minkälaisia mahdollisia epäkohtia olet huomannut liittyen lasten ja nuorten osallisuuden ja itsemääräämisoikeuden toteutumiseen?

24. Vapaa sana!

Google ei ole luonut tai hyväksynyt tätä sisältöä.

Google Forms